

" Het visbestand in de Kalkense Meersen in 's Herenmeers anno 2026 "

1. Inleiding

De Kalkense Meersen liggen in de provincie Oost-Vlaanderen.

Het Provinciaal Centrum voor Milieuonderzoek (PCM) en het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) onderzochten in september 2023 de visstand in 's Herenmeers, het noordoostelijk deel van de Kalkense Meersen.

De Kalkense Meersen is een natuurgebied dat Europese bescherming geniet (Natura 2000) en belangrijk is voor verschillende broedvogels. In totaal omvat het natuurgebied ruim 600 hectare op grondgebied van de gemeenten Berlare, Laarne, Wetteren en Wichelen.

In 's Herenmeers werden in het begin van de 19de eeuw lange turfputten gegraven. In het begin van de 20ste eeuw werd een deel van de Oude Schelde gedempt.

In de Kalkense Meersen werden (en worden) in het kader van het sigmaplan wetlands gecreëerd, een gedempt deel van de Oude Schelde opnieuw opengelegd en een verland deel van de Oude Schelde uitgebaggerd. Deze stukken van de Oude Schelde werden verbonden met het beken- en slotenstelsel (www.sigmaplan.be).

In het onderzoek van 2023 werden de Oude Schelde en Driesesloot en een waterlichaam dat meer stroomop in verbinding staat met de Bellebeek onderzocht op grondgebied van de gemeenten Berlare en Wichelen, Oost-Vlaanderen.

[Zie: Zoeter Vanpoucke M., Boets P., Dillen A., Poelman E. (2023). Visstandsonderzoek van 's Herenmeers 2023. Onderzoek uitgevoerd in opdracht van ANB. 14p.]

2. Visbestand

a) Studiegebied

Het onderzoek werd op 19 september 2023 uitgevoerd langs 3 trajecten verspreid over 3 waterlichamen op grondgebied van de gemeenten Berlare en Wichelen, Oost-Vlaanderen.

Figuur 1 en Tabel 1 geven een overzicht van de bemonsterde locaties.

Traject 1 hoort bij locatienummer 675, terwijl trajecten 2 en 3 samengenomen werden bij locatie 442.

Traject 2 beslaat zo'n 150m op de Driesesloot (OS133a) en Traject 3 omvatte circa 220 m op de Oude Schelde (OS041) waar deze voorheen verland was.

b) Afvissing in 2023

Het onderzoek toonde met 17 vissoorten een grote soortendiversiteit aan in het gebied (Tabel 2).

Met 16 verschillende waargenomen vissoorten is locatie 442 het meest divers, maar ook op locatie 675 werden 10 verschillende vissoorten waargenomen. Op beide locaties werden de invasieve exotische soorten blauwbandgrondel en zonnebaars aangetroffen. De overige vijftien aangetroffen vissoorten worden als inheems (of ingeburgerd) beschouwd.

Giebel kwam enkel voor op locatie 675, terwijl baars, blankvoorn, karper, paling, rietvoorn, snoek, zeelt en dus ook de exoten blauwbandgrondel en zonnebaars op beide locaties voorkwamen.

Op locatie 442 kwamen ook nog bittervoorn, brasem, kleine modderkruiper (visuele waarneming), pos, riviergrondel, snoekbaars en vetje voor.

Van de meeste soorten kwamen op beide locaties verschillende leeftijdsklassen voor. Uitzonderingen hierop waren rietvoorn en snoek. Over soorten zoals zeelt of kleine modderkruiper waar slechts één exemplaar van werd aangetroffen (per locatie) kan geen uitspraak gedaan worden.

Op locatie 442 werden 201 vissen gevangen.

Gezien niet elke verdoofde vis uit het water geschept werd om te onderzoeken, kunnen geen gedetailleerde uitspraken gedaan worden over de verhoudingen tussen de soorten onderling. Vissen behorende tot een soort en lengteklasse die reeds aanwezig waren in de vangst werden niet steeds opnieuw opgeschept. Wanneer echter invasieve exoten opgemerkt werden tussen de verdoofde vissen in het waterlichaam, werden deze wél opgeschept ondanks dat hun soort en lengteklasse al vertegenwoordigd was in de vangst op dat moment.

De combinatie van deze factoren leiden ertoe dat er geen conclusies kunnen getrokken worden over de abundantie van en verhoudingen tussen de verschillende vissoorten en dat de invasieve exoten oververtegenwoordigd zijn in de opgeschepte vangst.

Wat hieruit wel kan worden afgeleid is dat zonnebaars en blauwbandgrondel op basis van deze vangst ongeveer even vaak voorkomen op locatie 442.

De overige vangstaantallen in Tabel 2 zijn louter indicatief gezien deze niet alle verdoofde vis omvatten. Op basis van de visuele observaties schat men in dat het visbestand voor ruwweg 60% uit inheemse vissoorten bestaat.

Op locatie 675 werden 69 individuen opgeschept. Bovenstaande uitleg indachtig, lijken zonnebaars, blankvoorn en baars de belangrijkste soorten op deze locatie. Daarnaast werden tijdens het vissen meerdere grote karpers waargenomen die niet werden gevangen.

Vergelijking met eerdere visstandonderzoeken

Boets *et al.* (2019) trof in 2019 op locatie 442 enkel baars, blankvoorn, brasem en karper aan.

In 2023 wordt dus een veel hoger soortenaantal waargenomen, maar er werd op locatie 442 in voorliggend onderzoek een ruimer gebied onderzocht waaronder ook het relatief recent heropende deel van de Oude Schelde.

Tijdens het onderzoek van 2023 werd op locatie 442 dus een ruimer oppervlak met een grotere verscheidenheid aan habitats onderzocht waardoor een toename in waargenomen soorten niet onverwacht is.

Kolblei en winde (Tabel 3) en driedoornige stekelbaars, bot en brakwatergrondel (Zie Tabel in Boets *et al.*, 2019) werden in het verleden waargenomen in het ruimere gebied, maar werden niet tijdens het onderzoek van 2023 gevangen.

Ook INBO viste de Oude Schelde af in 2019 in het kader van een monitoring in de Sigmagebieden (Galle *et al.*, 2020). Zij troffen in totaal 14 vissoorten aan.

Het ging veelal om dezelfde soorten als in voorliggend onderzoek van het PCM, maar snoekbaars, vetje en zeelt werden door INBO niet waargenomen, terwijl zij wel gibel en kolblei aantreffen die in 2023 niet door het PCM werden gevangen.

Let wel, de afvissing van INBO omvatte enkel de Oude Schelde en niet de Driesesloot.

De kleine modderkruiper die door het PCM in september 2023 werd aangetroffen bevond zich in de Driesesloot.

Ondanks de grote biodiversiteit in het gebied, zijn blauwbandgrondel en zonnebaars er toch gevestigd.

Het is gekend dat meer biodiverse gemeenschappen van inheemse soorten beter bestand zijn tegen invasies door exoten. De hogere interspecifieke competitie die heerst in biodiverse gemeenschappen maakt het de invasieve exoten immers moeilijker om zich te vestigen of verder te verspreiden (Verhelst *et al.*, 2016).

Daarnaast is het ook bekend dat de aanwezigheid van inheemse roofvis zoals snoek en het versterken van de populatie snoek een vorm van biologische controle kan zijn op de populatie blauwbandgrondel in geïsoleerde wateren zoals (relatief ondiepe) vijvers. Een grotere snoekpopulatie laat de predatiedruk op de soort toenemen. Hoewel ook gejaagd wordt op de andere (inheemse) soorten, zal deze predatie ervoor zorgen dat de verschillende soorten in betere verhoudingen tot elkaar voorkomen (Lemmens *et al.*, 2015).

c) Kleine modderkruiper

In 2023 stelde het provinciebestuur van Oost-Vlaanderen een plan van aanpak op voor de monitoring van drie doelsoorten, namelijk beekprik, kleine modderkruiper en rivierdonderpad op haar grondgebied (Boets *et al.*, 2023).

Voordien gebeurde onderzoek naar deze soorten ad hoc en gespreid waardoor het moeilijk was de effecten van wijzigingen (bijvoorbeeld een ruiming, afkoppeling, klimaatverandering, enz.) op te volgen. Het visonderzoek van 2023 in 's Herenmeers past dan ook binnen deze nieuwe strategie. Door de beperkte inzameling van data tijdens het onderzoek kunnen geen verregaande conclusies getrokken worden over het algemene visbestand.

De belangrijkste bevinding van dit onderzoek van 2023 is evenwel dat een kleine modderkruiper door onderzoeker Alain Dillen (ANB) werd waargenomen op de Driesesloot (locatie 442, traject 2). Gezien de status van deze in Vlaanderen relatief zeldzame soort is deze aanwezigheid goed nieuws. Er werd echter slechts één exemplaar waargenomen.

Tijdens het onderzoek in het gebied in 2019 werd de soort geen enkele maal aangetroffen (Tabel 3 en Boets *et al.*, 2019).

Op basis van de data die nu beschikbaar is, kunnen we veronderstellen dat het om een beperkte populatiegrootte gaat.

Ook bij onderzoeken in 1990 en 1992 werd de soort niet aangetroffen, al betrof het begin jaren '90 slechts een beperkt aantal locaties.

Ook INBO onderzocht verschillende waterlichamen in de Kalkense Meersen op grondgebied van de 4 gemeenten tussen 1998 en 2022. Enkel in 2009 werd ter hoogte van locatie 675 één kleine modderkruiper gevangen (www.vis.inbo.be). In het waterlichaam aan locatie 675 viste INBO in 2018 twee trajecten af zonder vangst van kleine modderkruiper. Wel werd toen, bovenop alle soorten die het PCM er nu aantrof, ook brasem, pos en tiendoornige stekelbaars gevangen (www.vis.inbo.be).

Op locatie 675 werd helder water aangetroffen waarin veel gele plomp groeide en daaronder een relatief zandige bodem aanwezig was. Aan de oevers was er regelmatig sprake van rietkragen en lisdodde of overhangende takken (voornamelijk els, hazelaar (in zijgang) en wilg) die beschutting bieden. Onderwatervegetatie werd amper waargenomen tijdens het onderzoek terwijl deze in de turfputten van 's Herenmeers vroeger abundant geweest zou zijn (Fonteinkruidsoorten en Gedoornnd hoornblad, volgens www.overmeersevogels.com). Ondanks dat de kleine modderkruiper hier nu niet werd aangetroffen, lijkt het habitat op basis van waarnemingen van de onderzoekers dus wel geschikt voor deze soort. Deze locatie staat via de Bellebeek in verbinding met de Driesesloot.

d) Migratiemogelijkheden voor vissen

In Boets *et al.* (2019) wordt de aanwezigheid van bot in de Bellebeek (2018) en de Driesesloot (2012) beschreven op basis van data van www.waarnemingen.be, Simons (2018) en www.vis.inbo.be.

Gezien dit een zout- tot brakwatersoort is, toont dit aan dat deze waterlopen in verbinding staan met de Schelde. De relatief recente ingrepen in het kader van het Sigmaplan hebben de onderlinge verbindingen tussen de waterlopen in het gebied nog versterkt.

Er zijn onder andere vistrappen op de Bellebeek en de Driesesloot waarvan de werking reeds werd onderzocht en bevestigd [o.a. Simons (2018) over de vistrap op de Bellebeek en Galle *et al.* (2020) i.v.m. estuariene soorten in de Driesesloot die wijzen op goede werking van de vistrap aldaar].

Migratiemogelijkheden voor vissen zijn er dus op vooruit gegaan waardoor voor meerdere soorten een groter opgroeigebied, leefgebied en voortplantingsgebied beschikbaar is.

Vrije vismigratie is voor alle vissen een belangrijk aspect in de levensloop. Vissen voeren zowel kleine als grote verplaatsingen uit wanneer ze op zoek gaan naar geschikte opgroei- en paaigebieden, of bij hun zoektocht naar voedsel en schuilplaatsen (Coeck *et al.*, 2000).

Ook bij een calamiteit kan het levensreddend zijn om tijdelijk te kunnen migreren naar een waterlichaam waar betere condities heersen.

Naast de verplaatsingen die vissen zelf doelbewust uitvoeren, kan het ook gebeuren dat door hevige regenval vissen afspoelen waarna zij op eigen kracht terug naar hun stroomopwaartse leefgebied moeten zwemmen. Migratiekelpunten kunnen dit verhinderen.

Voor sommige soorten is een uitgesproken migratie onontbeerlijk om de levensloop te voltooien.

Paling is bijvoorbeeld een katadrome soort die als volwassen individu migreert van opgroeigebieden in zoetwater, naar voortplantingsgebieden in de Sargassozee (zout water). De juveniele paling maakt met behulp van zeestromingen en later op eigen kracht de omgekeerde migratie naar de opgroeigebieden, onder andere in Oost-Vlaamse beken. Palingpopulaties zijn ongeveer 98 procent afgenomen sinds de jaren '70 van vorige eeuw (Van Wichelen *et al.*, 2018).

De Kalkense meersen bieden een mooi en groot opgroeigebied voor deze soort wat kan bijdragen aan het herstel ervan. Tijdens het onderzoek van 2023 werden op beide locaties telkens één paling waargenomen van circa 40cm.

Ook tijdens de eerder vermelde onderzoeken door INBO werd op beide locaties paling aangetroffen (www.vis.inbo.be en Galle *et al.*, 2020).

VERBEIREN Marc

Wolvertem, april 2026

[BRON: Zoeter Vanpoucke M., Boets P., Dillen A., Poelman E. (2023). Visstandsonderzoek van 's Herenmeers 2023. Onderzoek uitgevoerd in opdracht van ANB. 14p.]

TABEL 1

Tabel 1: Overzicht van de verschillende locaties in 's Herenmeers in de Kalkense Meersen waar een traject werd afgevist met aanduiding van de X en Y coördinaten (Lambert 72). De coördinaten horen toe aan het meest stroomopwaartse punt van het afgeviste traject. De gegeven locatienummers komen overeen met deze in de visdatabase van provincie Oost-Vlaanderen. Dit wordt op kaart weergegeven in Figuur 1. "(B)"= gemeente Berlare. "(W)"= gemeente Wichelen.

Locatie	Straat	Waterlichaam	X	Y	Beviste afstand (±, m)
442	Blokstraat (W)	Driesesloot (OS133a) - Traject 2 Oude Schelde (OS041) - Traject 3	119227.	190474.4	150 220
675	Dam (B)	Waterlichaam staan in verbinding met Bellebeek (OS132)	120127.8	191626.5	1200 (puntgewijs)

FIGUUR 1

Figuur 1: Overzicht van de bemonsterde trajecten in 's Herenmeers te Berlare en Wichelen. Traject 1 werd gekoppeld aan locatienummer 675 en trajecten 2 en 3 werden gekoppeld aan locatienummer 442. Rode bollen geven afvislocaties weer zoals deze gekend zijn in de databank van Provincie Oost-Vlaanderen. Trajectlengtes en coördinaten staan in Tabel 1. Let wel, niet alle locaties die hier met een rode bol worden weergegeven, werden in 2023 bemonsterd.

TABEL 2

Tabel 2: Effectieve vangst uitgedrukt in aantallen en gewicht per soort per locatie. Let wel, gezien de selectieve wijze van vissen waarbij niet alle vis werd opgeschept, kunnen geen conclusies getrokken worden op basis van de aantallen en massa van de gevangen vissen. (-) = Niet van toepassing. De laatste kolom geeft de minimum en maximumlengte weer die bij die soort werd op die locatie. De asterisk (*) geeft aan dat de gewichtsdata hier onvolledig is. Slechts 1 van de twee karpers werd gewogen.

Locatie	Soort	Tot. aantal	Tot. gewicht (g)	Lengte (cm)	
				Max.	Min.
442	Baars	7	(-)	10.0	5.5
	Bittervoorn	8	(-)	3.7	2.0
	Blankvoorn	17	(-)	18.2	4.0
	Blauwband	57	(-)	7.8	2.0
	Brasem	6	(-)	7.5	5.0
	Karper	2	(-)	(-)	(-)
	Kleine modderkruiper	1 (gezien)	(-)	(-)	(-)
	Paling	1	(-)	40.0	
	Pos	2	(-)	7.2	6.5
	Rietvoorn	28	(-)	5.0	3.8
	Riviergrondel	1	(-)	11.5	
	Snoek	3	(-)	22.0	20.0
	Snoekbaars	1	(-)	20.0	
	Vetje	9		6.1	4.0
	Zeelt	1		43.5	
	Zonnebaars	57	(-)	10.0	2.4
675	Baars	14	236.0	19.9	5.4
	Blankvoorn	17	116.0	12.0	4.0
	Blauwband	6	8.0	6.5	4.3
	Giebel	1	90	17	
	Karper	2	344 (*)	56.5	27.6
	Paling	1	(-)	40.0	
	Rietvoorn	2	17.0	10.4	9.8
	Snoek	4	220.0	24.0	19.9
	Zeelt	1	4.0	5.2	
	Zonnebaars	21	266.0	11.9	7.0

TABEL 3

Tabel 3: Overzicht van aan- of afwezigheid van de soorten die voorkomen of voorkwamen in het gebied volgens data van provincie Oost-Vlaanderen. De Locatienummers komen overeen met deze in de visdatabase van provincie Oost-Vlaanderen. Dit wordt op kaart weergegeven in Figuur 1. Locatie 270 is op die Figuur niet zichtbaar en bevindt zich nog 275m verder stroomafwaarts op de Bellebeek dan waar de kaart in Figuur 1 stopt. "V" betekent dat de soort tijdens het toenmalige onderzoek op die locatie werd aangetroffen. Een leeg vak betekent afwezigheid van die soort op die locatie op dat moment. Op Locaties 444 en 445 werden tijdens het onderzoek in 2019 geen vissen gevangen. Data van 2018 werd gerapporteerd in Simons, 2018. Data uit 2019 werd gerapporteerd in Boets et al., 2019. Bijkomende info uit data van INBO (vis.inbo.be) wordt enkel in de tekst besproken.

Jaar	1992	2018	1990		2019						
Water	Bellebeek		Driesesloot	Zijp			Driesesloot	Vijver	Bellebeek		
Soort	Loc. 270	vistrap	Loc. 271	Loc. 272	Loc. 440	Loc. 441	Loc. 442	Loc. 443	Loc. 444	Loc. 445	Loc. 446
Baars		V	V		V	V	V				V
Bittervoorn	V	V	V		V	V					V
Blankvoorn	V	V	V	V	V	V	V				V
Blauwband								V			V
Bot		V									
Brasem	V	V	V			V	V				V
Giebel		V				V					
Karper	V	V	V		V	V	V	V			V
Kleine modderkruiper											
Kolblei	V	V	V	V							
Paling	V	V	V	V		V		V			
Pos		V			V	V					
Rietvoorn		V	V			V					V
Riviergrondel											
Snoek		V	V			V					
Snoekbaars											
Vetje	V			V							
Winde						V					
Zeelt	V	V	V								
Zonnebaars					V	V	V				V